

Przełamując granice książki. Perspektywa twórcy, odbiorcy, badacza

Przełamując granice książki. Perspektywa twórcy, odbiorcy, badacza.
Międzynarodowa konferencja naukowa, Wrocław 2–4 grudnia 2015,
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu
Wrocławskiego

Wstąpienie książki w przestrzeń cyfrową nieodwracalnie książkę zmieniło. Oderwanie treści od jej materialnego nośnika, jakim przez stulecia był papierowy kodeks, wpłynęło nie tylko na samą formę współczesnej edycji książkowej, lecz także na proces jej wytwarzania, przechowywania i odbioru. Pojawiła się więc potrzeba naukowej refleksji nad tak rozległym obszarem zjawisk, a także próby ich uporządkowania i zdefiniowania.

Zakład Edytorstwa i Książki Współczesnej Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego zorganizował we Wrocławiu w dniach 2–4 grudnia 2015 roku międzynarodową konferencję naukową pod hasłem „Przełamując granice książki. Perspektywa twórcy, odbiorcy, badacza”. Intencją organizatorów konferencji było m.in. zainicjowanie dyskusji na temat zmieniających się granic książki, a jednocześnie podjęcie próby przededefiniowania pojęcia „książka”, jak również zbadanie, w jakich obszarach książka zmienia się najbardziej dynamicznie i w jaki sposób wpływa to na jej odbiorców. Tematyka konferencji skupiona była więc wokół kilku podstawowych zagadnień: nowych tendencji na rynku wydawniczym, teorii edytorstwa i kształcenia współczesnych wydawców, nowoczesnych sposobów prezentowania treści, czytania treści w formie cyfrowej i nie-czytania, książki dla dzieci, a także książki konwergencyjnej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na gry, których fabuła jest głęboko zanurzona w kulturze książki.

Cennym doświadczeniem było skonfrontowanie doświadczeń polskiego rynku książki z rynkami zagranicznymi, co stało się możliwe dzięki obecności uczestników konferencji przybyłych ze Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Holandii, Ukrainy i Chorwacji.

Obrady rozpoczął gość specjalny – Angus Phillips, dyrektor School of Arts w Oxford Brookes University oraz International Centre for Publishing Studies, autor licznych książek o tematyce edytorskiej, przetłumaczonych m.in. na języki: chiński, koreański i rumuński, współautor *Turning the Page* oraz *Inside Book Publishing* (2014), *Future of the Book in the Digital Age* (2006) i *The Future of the Academic Journal* (2014, wyd. II). Phillips, przedstawiając słuchaczom nowe tendencje na rynku

wydawniczym, podkreślił, że żyjemy w czasach ekscytujących zmian, jakim podlega książka, w epoce innowacji i eksperymentów, której cechą charakterystyczną jest m.in. powszechna demokratyzacja. Demokratyzuje się pojęcie autora (każdy może być autorem), a także wydawcy (każdy może być wydawcą), co rodzi jednocześnie wiele możliwości, jak i problemów. Przed profesjonalnym wydawcą stają dziś poważne wyzwania, m.in.: jak przebić się wśród zalewu pseudoedycji. Z drugiej jednak strony nigdy wcześniej nie było tylu możliwości bezpośredniego dotarcia do czytelnika.

Kwestie zmieniającego się modelu pracy wydawcy poruszył także Michael Bhaskar, założyciel oraz dyrektor wydawniczy cyfrowego wydawnictwa Canelo, autor książki *The Content Machine* (2013) poświęconej przeszłości, teraźniejszości i przyszłości biznesu wydawniczego. On również zwrócił uwagę na fundamentalne zmiany, jakie pojawiły się w pracy współczesnego wydawcy, zwłaszcza na etapie dostarczania publikacji do czytelnika.

Adam-Lubomyr Łozyns'kyj (Ukraińska Akademia Drukarstwa, Lwów), podejmując próbę ukazania nowych funkcji i obowiązków autora i wydawcy w epoce cyfrowej, zwrócił uwagę na coraz większe znaczenie serwisów self-publishingowych. Czy autor jeszcze potrzebuje wydawcy – pytał – skoro część jego funkcji przejmują serwisy internetowe? Próbował też odpowiedzieć na pytanie, jaka jest dziś rola wydawcy i co może zrobić wydawca, aby nie stracić autora.

Z kolei Zoran Velagić, reprezentujący Uniwersytet w Osijeku (Chorwacja), pracownik Instytutu Nauk Informacyjnych na Wydziale Nauk Humanistycznych i Społecznych, przedstawił problematykę zmieniających się granic książki z perspektywy nowych pojęć i terminów wydawniczych, m.in. wskazał na przeobrażenia terminu „kultura druku”, a także zainicjował dyskusję nad nowymi pojęciami, takimi jak: e-czytanie, mobilne czytanie, metabook i in.

Na pierwszym planie Angus Phillips, dyrektor School of Arts Oxford Brookes University oraz International Centre for Publishing Studies w Wielkiej Brytanii

Fotografie:
Karina Nabiałczyk

Gwałtowny rozwój nowoczesnych technologii wymusza także intensywne zmiany w kształceniu kadr wydawniczych. O nieustannym dostosowywaniu ścieżek edytorskich do nowych realiów wydawniczych, dokonywanym na kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo mówiła Agnieszka Chamera z Uniwersytetu Warszawskiego. Jacek Kotowicz mówił o nauczaniu podstaw publikacji cyfrowych na wrocławskiej Akademii Sztuk Pięknych. Wartościowe były również głosy praktyków oferujących wsparcie akademickiego procesu dydaktycznego. Na przykład Tomasz Kalota, specjalista w dziedzinie bibliotek cyfrowych i digitalizacji, przedstawiając etapy produkcji publikacji cyfrowych, ukazał procesy, w które można włączyć studentów kierunków bibliotekoznawczych.

Przedmiotem szczególnego zainteresowania były także kwestie czytania treści cyfrowych, a dokładniej wpływu ich wizualnej prezentacji na sposoby i metody percepcji. Warto zwrócić uwagę na wystąpienie Adriaana van der Weel z Uniwersytetu w Lejdzie (Holandia), który przedstawił zmiany sposobu czytania w cyfrowym świecie. Podkreślił, że zmiana medium pociąga za sobą zmiany w sposobie myślenia, co wpływa na decyzje czytelnicze. Zauważył też, że współcześni czytelnicy wybierają chętnie rozwiązania hybrydowe, w których papier i ekran są ściśle zintegrowane.

Polskie doświadczenia związane ze zmianami kultury czytelniczej w kontekście upowszechniania e-tekstów przedstawili Małgorzata Kisilowska, Michał Zając i Magdalena Paul (Uniwersytet Warszawski). Ukazali wnioski z badań przeprowadzonych w ramach programu Obserwatorium Kultury MKiDN realizowanego w latach 2015–2016. Zaprezentowali wiodące wątki tematyczne podejmowane w pracach badawczych i dyskursie medialnym, a także scharakteryzowali postawy użytkowników względem e-booków, czytników i e-czytania, zapowiadając bardziej szczegółowe badania na ten temat.

Zoran Velagić, profesor w Department of Information Sciences na Wydziale Humanities and Social Sciences Uniwersytetu w Osijeku w Chorwacji

Doświadczeniami dotyczącymi czytania treści w formie cyfrowej dzielili się także praktycy – przedstawiciele bibliotek (m.in. Paweł Braun, dyrektor Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gdańsku, pracownicy Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu i in.). Głos bibliotekarzy był szczególnie cenny, ponieważ ukazywał problem w szerszej perspektywie. Jednocześnie bibliotekarze wskazywali na brak efektywnego systemu udostępniania publikacji cyfrowych, który byłby przyjazny czytelnikowi i po prostu wygodny.

Bardzo wartościowe były także wystąpienia dotyczące digitalizacji zbiorów. Pokazano m.in. metody i narzędzia służące udostępnianiu niecyfrowych zbiorów w formie cyfrowej (Marcin Szala z Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego), zwracając uwagę na fakt, że opublikowanie książki papierowej w wersji cyfrowej rozpoczyna niejako jej drugie życie – w realiach Internetu. Edycje zostają bowiem wzbogacone w różnego rodzaju funkcjonalności aktywnie wspomagające odbiór treści.

Istotnym tematem była książka dla dzieci jako typ literatury, który doskonale adaptuje się do nowych warunków przy wykorzystaniu całego szeregu narzędzi skutecznie angażujących czytelnika. Sesję rozpoczęła Junko Yokota, związana z National Louis University w Chicago, dyrektor Center for Teaching through Children's Books; przez wiele lat pełniła funkcję prezydenta amerykańskiej sekcji IBBY, a także przewodniczyła gremiom jurorskim najważniejszych konkursów poświęconych książce obrazkowej oraz ilustracji[*]. Jej referat dotyczył książki dla dzieci w cyfrowym świecie w kontekście poszukiwania jej nowych granic.

Co ciekawe, przełamywanie granic przez książkę dziecięcą zostało pokazane w trakcie sesji wieloaspektowo, nie tylko w związku z przeniesieniem edycji na noś-

[*] M.in. Wystawy Ilustratorów w Bolonii, Nami Concourse (Korea Południowa), Caldecott

Committee (USA), Konkursu IBBY o Nagrodę Hansa Christiana Andersena.

Wykłada Junko Yokota, emerytowana profesor Reading & Language na National Louis University w Chicago

niki cyfrowe. Ukazywano przykłady edycji dla dzieci, nie tylko współczesne, lecz także dawniejsze, które przełamywały różnego rodzaju granice związane z treścią lub formą książki. Na przykład Elżbieta Jamróz-Stolarska (Uniwersytet Wrocławski) zauważyła, że książki dla młodych odbiorców zawsze były polem twórczych eksperymentów artystycznych. Autorzy, ilustratorzy, projektanci i wydawcy przez ostatnich kilkadziesiąt lat wykorzystywali swe umiejętności, aby tworzyć interaktywne książki łączące różne środki przekazu, a swoją działalnością przesuwali granice charakterystyczne dla literatury w wersji drukowanej. O tym, jak daleko te granice przekraczano, decydowały możliwości techniczne, finansowe, a nawet polityczne. Rozwój różnych technologii cyfrowych i upowszechnienie się urządzeń mobilnych z ekranami dotykowymi spowodowały dalsze rozszerzanie granic, stworzyły nowe pole do eksperymentowania, ułatwiły łączenie różnych mediów w jeden przekaz, co szczególnie widoczne jest w aplikacjach książkowych przeznaczonych dla dzieci.

Zaprezentowano także przykłady polskich książek dla dzieci, które charakteryzuje bardzo wysoki poziom artystyczny (Aneta Wincencjusz-Patyna, ASP we Wrocławiu), m.in. edycje nagrodzone lub wyróżnione w latach 2005–2015 na najważniejszych światowych konkursach. Szczególną uwagę zwrócono na książki obrazkowe (picture books), które ze względu na swój charakter plastyczny stwarzają doskonałe możliwości przeniesienia na inne media (m.in. aplikacje czy e-booki). Tematem rozważań było także zacieranie się dziś granic między różnymi typami edycji dla dzieci, np. twórcy słowników dla dzieci korzystają często z rozwiązań stosowanych w podręcznikach do nauki języków, przekraczając w ten sposób granicę pomiędzy tymi dwoma, tradycyjnie bardzo odmiennymi, typami publikacji (Bożena Hojka, Uniwersytet Wrocławski).

Podkreślono także, iż dla młodych odbiorców będących uczestnikami kultury konwergencyjnej tekst pisany nie jest już dominującym sposobem poznawania literatury, lecz jednym z wielu sposobów. Odbiorcy ci przestają wyłącznie czytać, słuchać i oglądać, a zaczynają „doświadczać”. Wybierają więc media najlepiej dostosowane do swoich potrzeb, bardzo często są to gry. Na kwestie te zwrócili uwagę Winfred Kaminski (Wyższa Szkoła Zawodowa, Kolonia), a także Aleksandra Mochocka (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz), która przybliżyła zjawisko literatury konwergencyjnej, połączenia książki kodeksowej z innymi mediami – cechą charakterystyczną są artefakty, odsyłacze, ruchome obrazy i dźwięki.

Konferencja nie przyniosła oczywiście gotowych odpowiedzi na postawione pytania, stała się jednak okazją do wymiany cennych doświadczeń zarówno środowisk akademickich, jak i praktyków żywo zaangażowanych w sprawy książki (wydawców i bibliotekarzy), umożliwiła także podjęcie dyskusji na tak istotny obecnie temat, jakim jest przejście książki w przestrzeń cyfrową, ukazując jego szerokie perspektywy badawcze.

Ewa Repucho